

ПЕЧАТНИТЕ КНИГИ НА МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ Иво БРАТАНОВ

Матей Преображенски¹ е популярен български народен будител и книжовник от третата четвърт на XIX век. От 1867 до 1872 г. включително той издава 6 печатни книги. Те са разпространени сред читателите от онова време и оказват определено влияние върху формирането на нормите на новобългарския книжовен език (обзор на книжовната дейност на Матей Преображенски вж. в *Диамандиева*, 1988; *Братанов*, 2006, с. 27 – 28; *Николова*, 2007, с. 150 – 187). Затова тук ще посоча сведения за издаването и за съдържанието на отделните книги на бележития народен будител.

Описите на българската възрожденска книжнина, съставени от проф. Ал. Теодоров-Балан и от проф. В. Погорелов, не дават изчерпателни сведения за книгите на Матей Преображенски.

1. Описът на проф. Ал. Теодоров-Балан посочва четири книги от Матей Преображенски: „Варлаамови притчи съ други юще прибавленія”, „Молебны каноны”, „Повѣсти на изгубено-то дѣте и Велисаріа” и „Прикаски или нравоучителни примѣри” (*Теодоровъ-Баланъ*, 1909, с. 806, кол. 2 – с. 807, кол. 1, № № 9070 – 9073). Тук са налице следните неточности и непълноти:

1. 1. Не са посочени две от книгите на Матей Преображенски – **ПОДОБИИ** на осѣмтѣхъ гласове и **ЗАЩИТА НА ПРАВОСЛАВІЕ ТО** (срв. тук № № 5.2 и 5.5).

1. 2. Заглавието „Варлаамови притчи съ други юще прибавленія”, посочено в описа, е неточно, тъй като книгата е озаглавена **ПРИТЧИ ВАРЛААМОВЫ** съ други юще прибавленія. (вж. тук № 5.3).

1. 3. При изписването на заглавието „Варлаамови притчи съ други юще прибавленія” е допусната печатна грешка – в края на прилагателното име *Варлаамовы* трябва да се изпише буквата **ы**, а не **и** (срв. със заглавието **МОЛЕБНЫ КАНОНЫ**, което в описа е предадено като **Молебны каноны**).

1. 4. При подредбата на заглавията Ал. Теодоров-Балан не се съобразява с хронологическия ред на издаването на книгите, тъй като **ПРИТЧИ ВАРЛААМОВЫ** съ други юще прибавленія е отпечатана след книгата **МОЛЕБНЫ КАНОНЫ** (вж. тук № № 5.1 и 5.3).

2. Описът, съставен от проф. Валерий Погорелов, посочва заглавията на 5 книги на Матей Преображенски – „Молебни канони” (*Погорелов*, 1923, с. 531, № 863), «Притчи Варлаамовы» (*Погорелов*, 1923, с. 552, № 936), «Защита на православие то» (*Погорелов*, 1923, с. 603 – 604, № 1132), „Повѣсти на изгубено-то дѣте и Велисаріа” (*Погорелов*, 1923, с. 604, № 1133) и „Прикаски или нравоучителни примѣри” (*Погорелов*, 1923, с. 651, № 1309).

И тук, както и в описа на Ал. Теодоров-Балан, са налице непълноти.

2. 1. Не е посочена книгата **ПОДОБИИ** на осьмтѣхъ гласове. (вж. тук № 5.2).

2. 2. В. Погорелов посочва броя на спомоществователите на книгата **ПОВѢСТИ НА ИЗГУБЕНО-ТО ДѢТЕ. И ВЕЛИСАРИА** (*Погорелов*, 1923, с. 604), но не посочва спомоществователите на книгата **ПРИКАСКИ** или **Нравоучителни примѣри**.

3. Описът на д-р Маньо Стоянов съдържа заглавията на всички книги на Матей Преображенски (*Стоянов*, 1957, с. 287, кол. 1 – 2, № № 6070 – 6075), подредени в хронологичен ред. Дадени са и сведения за спомоществователите на книгите **ПОВѢСТИ НА ИЗГУБЕНО-ТО ДѢТЕ. И ВЕЛИСАРИА** и **ПРИКАСКИ** или **Нравоучителни примѣри**.

4. През 80-те години на миналия век ст. н. с. Марин Ковачев публикува опис на книгите на Матей Преображенски. Този опис е издаван два пъти (вж. *Ковачев*, 1986, с. 3 – 4; *Ковачев*, 1988, с. 133 – 134). В него също така са посочени всички печатни книги на Матей Преображенски. В описа са налице и отделни неточности.

4. 1. Заглавията не са подредени в хронологичен ред – на първо място е посочена книгата **ЗАЩИТА** на православието, а след това – **МОЛЕБКАНОНИ**, **ПОВЕСТ** на изгубеното дете и Велисариа, **ПОДОБНИ** на осьмтях гласове, **ПРИТЧИ** Варлаамови с други йоще прибавления и **ПРИКАЗКИ** (реда на издаването на книгите на о.Матей е посочен по-долу № 5.1 – 5.6).

4. 2. И в двете издания на този опис е допусната неприятна печатна грешка – заглавието **МОЛЕБНЫ КАНОНЫ** е посочено като **МОЛЕБКАНОНИ** (*Ковачев*, 1986, с. 3; *Ковачев*, 1988, с. 133).

5. Ето и кратки сведения за съдържанието на всички печатни книги на Матей Преображенски².

5. 1. **МОЛѢБНЫ КАНОНЫ** Ко свѣтомъ славномъ мѣченикѣ **МИНѢ** за изгубена вещь. и Ко св. свѣщенномѣченикѣ **АНТИПѢ** За зѣбоволь и главоболь и за дрѣги болѣсти. **СЪСТАВИЛЪ М. ПЕТРОВЪ** Монахъ свѣто Преображенецъ въ Търновско окръжіе. Русчюкъ, Въ Печатницѣтѣ на Дунавскѣтѣ областъ, 1867, 47 с., 8⁰. Сборникътъ съдържа: а) заглавна страница; б) една неномерирана страница, на която няма текст или илюстрация; в) **ПРЕДИСЛОВІЕ** (с. III – V); г) една страница (с. 6), на която са цитирани два стиха от Матеевото евангелие (Мт 7: 7 – 8) според черковнославянския превод на Библията (в цитата са допуснати печатни грешки и той е набран без надредни знаци); д) **ПОСЛѢДОВАНІЕ МОЛѢБНОЕ**. Пѣніе ко свѣтомъ славномъ мѣченикѣ **МИНѢ**, за изгубенѣ вещь (с. 7 – 22); е) **ПОСЛѢДОВАНІЕ МОЛѢБНОЕ**. Пѣніе ко свѣтомъ свѣщенномѣченикѣ **Антипѣ**, за зѣбоволь, и главоболь (с. 22 – 38); ж) Кратко житие на свети свѣщеномѣченик **Антипа** (с. 39 – 40); з) Кратко житие на свети мѣченик **Мина** (с. 41 – 46); и) **ПОСЧЕНІЕ ПОЛЪЗНО** (с. 46 – 47).

5. 2. **ПОДОБИИ** на осѣмтѣхъ гласове За обвѣненіе на новоначалныте, събраны изъ църковныте книги; отъ **МАТЕА ПЕТРОВЪ** Монахъ свѣто Преображенецъ въ Търновско окръжіе. Русчюкъ, Въ Печатницѣтѣ на Дунавскѣтѣ областъ, 1867, 45 с., 16⁰. Съдържанието на книгата е следното: а) заглавна страница; б) една неномерирана страница, на която няма текст или илюстрация; в) богослужебни текстове на черковнославянски език (с. 3 – 42); г) стихотворение, написано от Матей Преображенски (с. 43 – 44), което е на български език³.

5. 3. **ПРИТЧИ ВАРЛААМОВЫ** съ дрѣги юще прибавленіа Отъ пролога, и отъ дрѣги книги събралъ и На просто Български привелъ **М. ПЕТРОВЪ** монахъ свѣто-преображенскій въ Търновско окръжіе. РУСЧЮКЪ, Въ Печатницѣтѣ на Дунавскѣтѣ областъ, 1868, 103 с., 8⁰. Книгата съдържа заглавна страница; една неномерирана страница; **ПРЕДИСЛОВІЕ** (с. I – III); една страница, на която е отпечатано мото – цитат от Псалтира (Пс 77: 2); притчи и тълкуванія (с. 7 – 100); **СЛОВО ОТЪ ПАТЕРІКА** (с. 101 – 102) и стихотворение (с. 102 – 103).

5. 4. **ПОВѢСТИ НА ИЗГУБЕНО-ТО ДѢТЕ. И ВЕЛИСАРІА**, военачалникъ-тъ на Іустиніана великаго. *преписалъ и поправилъ* Матей

Петровъ. Монахъ Сватопрѣображенскій въ Търновско окръжие. РУСЧЮКЪ, Въ печатницата на Дунавската област, 1870, 72 с., 8⁰. Съдържа заглавна страница; страница, на която е поместено мото – стихове от Псалтира според черковнославянския превод на Библията (цитирани са Пс 36: 5 – 7; 54: 23; 36: 19, 28, 39); ИЗГУБЕНОТО ДѢТЕ (с. 3 – 32); стихотворение (с. 33 – 34); ПОВѢСТЬ НА ВЕЛИСАРІЯ (с. 35 – 67); ПОСЧЕНІЕ (с. 68 – 70); списък с имена на спомоществатели (ИМЕНА НА РОДОЛЮБИВЫТѢ СПОМАГАТЕЛИ на с. 71 – 72). Във в-к „Право” е поместена следната обява за издаването на тази книга: „Повѣсть на изгубеното дѣте и на Белизарій, исправиль М. П. Прѣображенскій. Руссе 1871; стр. 70 на 8-ны гр. 5” (в-к „Право”, год. 6-та; Цариградъ, 22 ноемврія, 1871, бр. 37, с. 4, кол. 4; обявата се намира в блок от обявления, озаглавен *НОВЫ КНИГЫ*).

Издаването на книгата е подпомогнато от 67 спомоществатели от следните населени места: Велико Търново (18 спомоществатели; 85 книги), Капиновския манастир (5 спомоществатели; 9 книги), Елена (2 спомоществатели; 7 книги), Плаковския манастир (4 спомоществатели; 6 книги), Присовския манастир (5 спомоществатели; 15 книги), Лясковския манастир (4 спомоществатели; 7 книги), Килифарския манастир (2 спомоществатели; 4 книги), Дряновския манастир (6 спомоществатели; броят на книгите вероятно е 156), Троянския манастир (13 спомоществатели; 33 книги), Батошевския манастир (4 спомоществатели; 9 книги) и разградското село Къзъл Морат (4 спомоществатели; 4 книги). Броят на поръчаните екземпляри навярно е 335. Той обаче не може да бъде точно установен, защото в списъка на спомоществателите е допусната печатна грешка – посочва се, че Нег. Всепр. Ігуменъ Хрисанта от Дряновския манастир е поръчал 000 броя от книгата (ПОВѢСТИ НА ИЗГУБЕНО-ТО ДѢТЕ. И ВЕЛИСАРІА, с. 72). Ако игуменът на Дряновския манастир е поръчал 100 броя от книгата, общият брой е 335 екземпляра. Тази цифра е посочена в описа на В. Погорелов (Погорелов, 1923, с. 604) и на М. Стоянов (Стоянов, 1957, с. 287, кол. 1; вж. и Стоянов, 1978, с. 195).

5. 5. ЗАЩИТА НА ПРАВОСЛАВІЕ ТО нападнато отъ протестантскитѣ мисіонеры съсъ разны брошуры. Издасть М. Петровъ монахъ свато-

преображенскій. РУСЧЮКЪ, Въ книгопечатницѣтѣ на Дунав. Область, 1870, 276 с., 8⁰. Съдържа авантитулна страница, на която е поместено разрешението на цензурата за издаването на книгата; заглавна страница; една неномерирана страница, на която е поместено мото – два цитата от Библията (Евр 13: 9 и 2 Сол 2: 15); 10 глави (с. 1 – 271), които съдържат критика на протестантските догми и обреди от позицията на православието; една неномерирана страница; стихотворение, написано от Матей Преображенски (с. 273 – 274); съдържание (с. 275 – 276)⁴.

5. 6. ПРИКАСКИ или Нравоучителни примѣри за прочитаніе на всѣкиго, който желае своето поправленіе. *събралъ и наръдилъ* Монахъ Маттей Петровъ Прѣображенскій. Изданіе първо. Руссе, Въ печатницата на Дунавската област, 1872, 136 с., 8⁰. Съдържа заглавна страница; неномерирана страница, на която са поместени мото (цитат от старозаветната „Книга Премъдрост на Иисус, син Сирахов“⁵) и разрешението на цензурата за отпечатването на книгата; предговор, озаглавен **КЪМЪ ЧИТАТЕЛИТЪ** (с. III – IV); приказки (с. V – 126; преразказани са 43 приказки); ЗАКЛЮЧЕНИЕ (с. 127 – 133); стихотворение (с. 133); съдържание (с. 134 – 135); списък с имена на спомоществователи (страницата е неномерирана).

Издаването на *Приказки* е подпомогнато от 89 спомоществователи от следните населени места: Търново (4 спомоществователи), Севлиево (читалище „Росица“ и 13 спомоществователи), Габрово (2 спомоществователи), Дряново (1 спомоществовател), Горни турчета (читалище „Селски труд“ и 16 спомоществователи), Михалци (читалище „Съединение“ и 8 спомоществователи), Мусина (читалище „Нов живот“ и 8 спомоществователи), Лисичери (читалище „Съгласие“ и 7 спомоществователи), Сухиндол (8 спомоществователи), Дичин (5 спомоществователи), Върбовка (8 спомоществователи), Горна Липница (4 спомоществователи). Двама от спомоществователите от Търново са поръчали по 20 броя от книгата. В списъка не се уточнява по колко броя са поръчали останалите спомоществователи. Ако всеки от тях е поръчал по 1 екземпляр, общият брой на предплатените екземпляри е 127. Тази цифра се приема и от М. Стоянов (*Стоянов*, 1957, с. 287, кол. 2; вж. и *Стоянов*, 1978, с. 197).

6. През епохата на Българското възраждане се извяват 42 книжовници от гр. Търново и от Търновско. Матей Преображенски е един от най-плодовитите измежду тях – повече книги от него са издали само Атанас П.

Гранитски (17 книги), д-р Васил Берон (12 книги), Иван Момчилов (15 книги), Никола Михайловски (18 книги), д-р Никола Пиколо (12 книги), Пандели Кисимов (12 книги) Петко Р. Славейков (67 книги) и Тодор Шишков (9 книги; конкретни сведения вж. в *Драганова – Димитров*, 1985, с. 150 – 151). Всички публикувани книги на Матей Преображенски са отпечатани в Русе от печатницата на Дунавската област. Матей Преображенски се обръща към тази печатница навярно за да може след това свободно да продава своите книги, без да привлича подозренията на турската власт (за дейността на отец Матей като апостол и книжар вж. *Лазовски*, 1980, с. 66 – 73). Това, от своя страна, му дава възможност да разпространява и нелегална революционна литература. По този повод Хр. Марков посочва: „По-сетнѣ монахътъ (Матей Преображенски – в с. м. – И. Б.) не носѣлъ само черковни книги: освѣнѣ коженитѣ дисаги сега два козяни чувала на другъ конь, ездень отъ слугата му, се отваряли и селянитѣ за пръвъ пѣтъ виждали тукъ Славейковитѣ „Пѣснопойки”, „Нова мода календаръ” „Веселушка”, „Гайда” и др.

Въ по-интименъ кръгъ, обикновено вечеръ прѣдъ попа, даскалитѣ и нѣкои само селяни, монахътъ разтварялъ *тайнитѣ отдѣления на дисагитѣ и семеритѣ* и оттамъ почвали да излизатъ забраненитѣ въ Турция съчинения: „Горски пѣтникъ”, „Нѣколко рѣчи о Асеня I”, в. „Българска дневница”, в. „Дунавски лебедъ.” (*Марковъ*, 1912, с. 12) Затова е и справедлива оценката, която Ал. Лазовски дава на отец Матей: „С право бихме могли да наречем Отец Матея най-доказано осъществен конспиратор в историята на нашето националноосвободително дело – повече от единадесет години той работи непрекъснато като апостол, без да излиза от България. В паметта си носи цялата история на вътрешната организация, знае повече от всички други; за дейността му се досещат много хора, в това число и турци, но въпреки това той остава до края на живота си неразкрит.” (*Лазовски*, 1980, с. 65)

Последната книга на Матей Преображенски („Прикаски или Нравоучителни примѣри”) е отпечатана с гражданската азбука⁶, а останалите пет книги, които той е издал, са отпечатани с черковнославянската кирилица. Затова не е вярно следното твърдение на Ал. Бурмов: „Дори и въ избора на шрифтъ за печатане книгитѣ, от. Матей се водѣлъ отъ своитѣ църковнически схващания – всичкитѣ му книги, въпрѣки наличността на граждански

шрифтът въ печатницата, дето ги печаталъ, сж съ черковно-славянски букви.”
(Бурмовъ, 1935, с. 233, кол. 1)

Съдържанието на книгите на Матей Преображенски отговаря на потребностите и на интелектуалните възможности на масовия читател от онова време. Отец Матей никога не пише самоцелно – той винаги се съобразява с практическата полза, която народът би получил от издадената книга, като при това „има предвид духовните потребности, интелектуалното ниво на българина.” (Леков, 1988, с. 13) Книжовникът разполага и с нужната за тази цел подготовка (за неговата филологическа подготовка вж. Братанов, 2007). Затова книгите на о. Матей са достъпни за най-широката читателска публика у нас. Самият книжовник в предговора към книгата *ПРИКАСКИ или Нравоучителни примѣри* е оставил следното ценно указание за своето отношение към печатането на книги: „Отъ нѣколко години насамъ, като имахъ случай да обихождамъ нѣкои села у нашенско, съглѣдвалъ съмъ повече наждѣ клони простолюдието: Малко много народътъ, окопитенъ желае ученіето; ня (така! – в с. м. – И. Б.) съкждѣ, почти дору и у най-малки селца иматъ си вече що – годѣ черквица и училище; малко много рѣдомъ са намиратъ и читатели, но като са ревне да си купятъ нѣщо отъ книжки за прочитаніе. Но съглѣдахъ и това, че народа ни не е стигналъ юще до тамъ, щото да разбира всичко, а иска онова, което е близо до неговія умъ, което мяза на неговія животъ и проч. Съ една дума, народътъ желае книги като за себе си, иска да прочита, или да слуша, което разбира, а не голѣми хитрости: Богословій, и Философій, и чужди прѣводи, написани пословешки.

Това ма е подсторило да сбирамъ таквизъ приказки и да ги издамъ на просто, съ надѣжда, че ако не друго, то ще послужатъ баремъ за прочитъ на онези, които едвамъ са научили колкото да си попрочитѣтъ. И наистина, ако желаемъ да напредне нашата книжнина, нека сички залѣгнемъ щото да са распростира книжното прочитаніе на сякадѣ у нашенско и по всичкитѣ класове на народа; а то ще бжде ако питамъ (така! – в с. м. – И. Б.) еднакво по народенъ езикъ – чисто български – и, мѣжду разнитѣ други книги, да му даваме и нѣкой забавителни, но въ едно врѣме и поучителни нѣща.

И тъй, братя книжари и книгописатели, ако желаете доброто на своя си народъ, пишете като за него, ако ли е пъкъ само ученитъ да разбиржтъ, то защо да подмятаме народното име? По добръ, като рекълъ онзи, *сами да свиримъ сами да играимъ*. Отъ мене толкосъ и прощавайте.” (ПРИКАСКИ или Нравоучителни примѣри, с. III – IV)

Матей Преображенски не само изказва подобен възглед за предназначението на печатната книжнина, **но и практически го осъществява чрез цялостната си книжовна дейност**. Затова той се нарежда сред най-видните наши народни будители от третата четвърт на XIX в.

БЕЛЕЖКИ

1. Предложеното съобщение е част от цялостно изследване, посветено на езика на Матей Преображенски. В този труд ще бъдат подробно разгледани всички езикови особености на съчиненията на бележития народен будител.

2. Всички печатни книги на Матей Преображенски съм описал *de visu*.

3. Тази книга има и едно преиздание – **ПОДОБИТЪ ЗА ОСЕМЪТЪХЪ ГЛАСОВЕ** събрани изъ церковнитъ книги отъ Матѣеа Петровъ монахъ св. Прѣображенскій, а сега поправилъ, допълнилъ и издалъ игумень архимандритъ Кирилъ Д. Святопрѣображенскій. **(Второ издание.)** Търново, печатн. Ст. Фъртуновъ & Синъ, 1924, 128 с. В преизданието не е отпечатано стихотворението на Матей Преображенски. На с. 128 е поместен следният текст:

ЗАПИСКА.

На 11 срѣщу 12 м. августъ 1893 год. презъ нощъта, часа тъкмо по 12, Горне-Орѣховския околийски началникъ съ единъ старши и двама конни стражари, вземаха ме отъ Петро-Павловския (Лѣсковския) манастиръ, безъ да ми кажатъ кжде ще ме закарать.

(п.) † **Митрополитъ Климентъ.**

Горнята записка намѣрихъ въ черковния миней месецъ юлий, въ Петро-Павловския манастиръ, саморѣчно написана отъ Дяда Климента.

Игумень: Архимандритъ Кирилъ.

4. Тази книга има и едно преиздание – *Матей Петров Монах Светопреображенски*. Защита на православието. С., ИК ЛИК, 2007, 192 с. В края на това издание е поместена и една ценна студия за книжовното дело на Матей Преображенски, написана от Румяна Николова (*Николова*, 2007).

5. Матей Преображенски не е посочил от коя част на тази старозаветна книга е взет цитираният стих. Установих, че на с. II е цитиран Сх 12: 10 – 11. В цитата са допуснати печатни грешки и той е набран без надредните знаци.

6. Графичните особености на книгата *ПРИКАСКИ или Нравоучителни примъри* са разгледани в *Братанов*, 2007а.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. *Братанов*, 2006: *Иво Братанов*. Езикът на Матей Преображенски. – Научни трудове на Русенския университет „Ангел Кънчев”. Т. 45, серия 7.2 – Майски научни четения. Русе, с. 25 – 30.

2. *Братанов*, 2007: *Иво Братанов*. Филологическата подготовка на Матей Преображенски. – Научни трудове на Русенския университет „Ангел Кънчев”. Т. 46, серия 7 – Езикознание и литературознание. Русе, с. 171 – 175.

3. *Братанов*, 2007а: *Иво Братанов*. Графични особености на сборника „ПРИКАСКИ или Нравоучителни примъри”. – Известия на Научния център „Св. Дазий Доростолски” – Силистра към Русенски университет „Ангел Кънчев”. Кн. II, с. 269 – 275.

4. *Бурмовъ*, 1935: *Александъръ Бурмовъ*. Книжовната дейност на от. Матей (Църковни и нравоучителни книжки). – Сп. “Духовна култура”, кн. 64; С., октомврий, с. 233 – 240.

5. *Диамандиева*, 1988: *Кичка Диамандиева*. За литературната дейност на Матей Преображенски. – В: Отец Матей Преображенски – Миткалото (Статии и научни съобщения). Съставител *Тодорка Драганова*. С., Издателство на ОФ, с. 53 – 61.

6. *Драганова – Димитров*, 1985: *Тодорка Драганова, Йордан Димитров*. Ролята и мястото на търновската общественост в процеса на Българското възраждане през втората половина на XIX век. – Сб. *Велико Търново* (1185 – 1985). Под редакцията на проф. *Николай Ковачев*. Съставител: *Тодорка Драганова*. С., Издателство на Отечествения фронт, с. 114 – 154.

7. *Ковачев*, 1986: Ст. н. с. *Марин Ковачев*. Отец Матей Преображенски (Миткалото). Библиографски указател. В. Търново, Издава Окръжната библиотека “П. Р. Славейков”, 38 с.

8. *Ковачев*, 1988: *Марин Ковачев*. Отец Матей Преображенски. Библиографски указател. – В: Отец Матей Преображенски – Миткалото (Статии и научни съобщения). Съставител *Тодорка Драганова*. С., Издателство на ОФ, с. 133 – 154.

9. *Лазовски*, 1980: *Атанас Лазовски*. Отец Матей Преображенски като апостол и книжар. – Във: *Възрожденски книжари* (Сборник документални очерци). Съставил и редактирал *Петър Парижков*. С., ДИ „Наука и изкуство”, с. 63 – 73.

10. *Леков*, 1988: *Дочо Леков*. Българска възрожденска литература (Проблеми, жанрове, творци). Т. I. Първо издание. С., ДИ „Наука и изкуство”, 340 с.

11. *Марковъ*, 1912: *Хр. Марковъ*. История на 9-тъ дни въ Дръновския манастиръ (1876). Издава читалище „Съединение” – с. Михалци – Търновско. С., 228 с.

12. *Николова*, 2007: *Румяна Николова*. Книжовното дело на Матей Петров Светопреображенски в системата на българската възрожденска култура през втората половина на XIX век. – В: *Матей Петров Монах Светопреображенски*. Защита на православието. С., Издателска къща ЛИК, с. 129 – 187.

13. *Погорелов*, 1923: Проф. *Валерий Погорелов*. Опис на старите печатани български книги (1802 – 1877). С., Издава Народната библиотека в София, 796 с.

14. *Стоянов*, 1957: Д-р *Маньо Стоянов*. Българска възрожденска книжнина (1806 – 1878). С., ДИ «Наука и изкуство», 664 с.

15. *Стоянов*, 1978: *Маньо Стоянов*. Букви и книги (Студии по история на българската писменост). С., ДИ «Наука и изкуство», 304 с.

16. *Теодоровъ-Баланъ*, 1909: *А. Теодоровъ-Баланъ*. Български книгописъ за сто години (1806 – 1905). С., Издава Българското книжовно дружество въ София, 1668 с.

Статията е публикувана в Известията на Научния център „Св. Дазий Доростолски” – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев”. Кн. III. Силистра, 2008, с. 38 – 46.